

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті автор розглянув особливості джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності країн-членів ЄС, проаналізував механізми фінансування інноваційних програм та сформував новітнє розуміння та трактування сутності залучення інвестицій для інновацій і наукових досліджень.

In the article author reviewed the features of sources of financial support of innovation activities of EU member states, analyzed the funding mechanisms of innovative programs and formed modern understanding and interpretation of the nature of investment for innovation and research.

Ключові слова: фінансові програми ЄС, бюджет фінансових програм, прямі фінансові внески, інноваційний розвиток країн-членів ЄС.

Key words: EU financial programs, budget of financial programs, direct financial contributions, innovative development of EU member states.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансові програми Європейського Союзу відрізняються за формою, змістом і видами діяльності, але всі вони створюються ЄС задля підтримки та забезпечення мобільності знань, навичок і спільних розробок для подальшої інтеграції (передусім розвитку Внутрішнього ринку ЄС) та перетворення Європейського Союзу на найбільш конкурентоспроможну економіку світу. Це відбувається через підтримку ініціатив з налагодження та розвитку співпраці, обміну досвідом, спільних розробок і міжкультурного діалогу між окремими експертами та дослідниками, малими та середніми підприємствами, науковими та дослідницькими установами й неурядовими організаціями держав-членів ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності є особливо актуальним для ЄС. Європейська Комісія здійснює прямі фінансові внески на підтримку проєктів або організацій, які викликають інтерес ЄС або сприяють реалізації програм ЄС чи політики країн-членів ЄС в рамках реалізації єдиної стратегії підвищення конкурентоспроможності ринку Європейського Союзу [8].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інвестиції ЄС для інновацій і наукових досліджень упродовж 2007—2013 рр. склали близько 86 млрд євро, з них [9]:

— 50 млрд виділено на НДДКР та інновації у вузькому значенні;

— 10,2 млрд — для інфраструктури НДДКР і компетентних органів, 9 млрд — інвестиції у фірми, що безпосередньо пов'язані з науковими дослідженнями, 5,8 млрд — на діяльність R&TD; в дослідницьких центрах — 5,7 млрд для надання допомоги R & TD; особливо щодо малих і середніх підприємств — 5,6 млрд для передачі технологій і підвищення ефективності мереж співробітництва, 4,9 млрд — розвиток людського потенціалу в галузях наукових досліджень та інновацій і 2,6 млрд допомоги МСП у просуванні екологічно чистої продукції та виробничих процесів, 8,3 млрд євро — підприємство, в тому числі 5,2 млрд для підтримки провідних послуг для фірм і 3,2 млрд на підтримку самозайнятості та відкриття бізнесу (на додаток до цього, близько 13,6 млрд планується для інших, не обов'язково інноваційних інвестицій у фірми);

— 13,2 млрд євро на інновації інформаційних і комунікаційних технологій для заохочення попиту на ІКТ, зокрема 5,2 млрд на послуги та програми для громадян (електронна охорона здоров'я, електронний уряд, електронне навчання, електронне включення, управління рухом, і т.д.) і 2,1 млрд для служб і додаткових витрат для МСП (електронна торгівля, освіта та навчання, створення мереж і т.д.);

— 14,5 млрд євро — людський капітал, в тому числі 9,7 млрд для системи розвитку протягом всього життя і стратегій на фірмах, навчання та послуги для співробітників, щоб активізувати їх пристосовність до розвитку підприємства та змін; 2,8 млрд — розробка спеціальних послуг для працевлаштування, навчання та підтримки у зв'язку з реструктуризацією та розвитком системи прогнозування майбутніх потреб і навичок, 1,9 млрд євро — на розробку та розповсюдження новаторських і більш продуктивних способів організації роботи;

— 2 млрд євро, або 27% від загального обсягу наявного бюджету, будуть спрямовані на дослідження та інноваційну діяльність в рамках територіальної співпраці.

Фінансування будь-якої діяльності належить до головного ресурсно-обмежувального чинника, який, крім того, характеризується наявністю коректувальних і контрольних функцій. Таким чином, щодо інноваційної діяльності країн-членів ЄС фінансування є тим підґрунтям, на якому вибудовується вся інноваційна конструкція.

Фінансові джерела діють узгоджено, структурно розподіляючи необхідні фінансові надходження та здійснюючи контроль за їх використанням. Так, Сьома рамкова програма ЄС є однією з ініціатив Європейської Комісії. Такі ініціативи пов'язані з Лісабонською угодою з європейського зростання та конкурентоспроможності, з розбудовою Європейського дослідницького простору (ERA), а також з новою Рамковою програмою конкуренції та інновацій (СІР), Програмами освіти і навчання, структурними та об'єднаними (консолідованими) фондами для регіонального розвитку і конкуренції [2, с. 8].

Сучасний стан економічного розвитку країн-членів ЄС характеризується недостатнім економічним зростанням. Спостерігається зниження конкурентоспроможності та проблеми зі створенням робочих місць. Помітне відставання країн-членів Європейського Союзу від США та Японії, яке загрожує перерости у стабільну тенденцію. Оплата праці європейських учених підвищується повільно, наукова праця стає неprestижною, зростає "відплив" дослідників з країн Європи до США та Японії. Розв'язання цих питань значною мірою залежить від темпів наукового, в тому числі інноваційного, розвитку нашого континенту. У своєму зверненні "Побудова Європейського дослідницького простору знань для зростання", яке супроводжує пропозиції щодо РП 7, Європейська Комісія відзначає важливість досліджень як складової частини "трикутника знань" — разом з освітою та інноваціями. "Знання та інновації є серцем економічного прогресу", — підкреслено в документі Європарламенту щодо РП 7 [2, с. 8].

Щодо Сьомої рамкової програми (РП 7), то значна частина її бюджету, який становить 50 млрд євро, спрямовується на проєкти наукового співробітництва (32 млрд євро).

Фундаментальні дослідження згідно програми "Ідеї" отримують 7,5 млрд євро, програма "Кадри" — 4750 млн євро, програма "Продуктивність" — 4 млрд євро і Євроатом — 2,7 млрд євро (рис. 1) [5].

Таким чином, Сьома рамкова програма ЄС реально представляє структурований фінансовий ресурс, спроможний забезпечити належний розвиток інноваційної діяльності в межах країн ЄС. Програма чітко діє в напрямках, які забезпечують підґрунтя інноваційного розвитку. При цьому її фінансові напрями не автономно диференційовані, а передбачають залучення у вигляді фінансової співпраці різних джерел на підставі єдиного контролю й своєчасного коректування за допомогою інтенсифікації фінансових потоків наявних інноваційних станів як по окремих країнах, так і по їх взаємодіючих сукупностях, які організуються на час реалізації певних інноваційних проектів.

Research Executive Agency (REA) є органом фінансування, створений Європейською Комісією для сприяння передового досвіду в галузі наукових досліджень та інновацій. Він управляє здебільшого Сьомою рамковою програмою з наукових досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності (FP7), передбачає основну систему фінансування ЄС з метою задоволення потреб Європи в плані роботи та конкурентоспроможності в глобальній економіці знань. Агентство спрямоване на доставку ефективних та дієвих послуг для наукового співтовариства і підтримки різноманітних служб Європейської Комісії, що стосуються досліджень та інновацій. REA діє як промоутер Європейського дослідницького простору (ERA) [10].

Агентство було створене у 2007 році в Брюсселі для реалізації РП7. РП7 працює до 2013 року, а REA, як очікується, залишиться функціонувати до 2017 року, щоб закінчити управління проектами, що фінансуються в рамках РП7. Діяльність REA може бути розширена у залежності від рішення щодо фінансування досліджень ЄС після РП7.

REA управляє науково-дослідницькі проекти РП7 у розмірі 6,4 млрд євро, що розподіляються між чотирма системами фінансування (рис. 2) [10].

Під управлінням REA знаходяться майже 5000 дослідних проектів (54% всіх проектів за контрактом Сьомої рамкової програми з наукових досліджень та технологічного розвитку (FP7)). Ця цифра на 40% більша в порівнянні з існуючими даними за червень 2010 року.

Сьома Рамкова програма Європейського Співтовариства з атомної енергетики (2007—2011 рр.) має спеціальний бюджет у розмірі 2750 млн євро для проведення прикладних досліджень та підготовки кадрів у галузі термоядерного синтезу енергії і ядерного розподілу та радіаційного захисту [9].

На відміну від РП 7, Рамкова програма конкурентоспроможності та інновацій (СІП) спрямована на стимулювання конкурентоспроможності європейських підприємств. Ця програма безпосередньо спрямована на підтримку інноваційної діяльності (у тому числі еко-інновацій) в основному малих і середніх підприємств, забезпечення більш широкого доступу до фінансування та надання послуг з підтримки бізнесу в регіонах. Вона заохочує ефективніше проведення заходів, використання інформаційних та комунікаційних технологій, сприяє розвитку інформаційного суспільства та широкому використанню відновлюваних джерел енергії та енергоефективності [6].

Рамкова програма конкурентоспроможності та інновацій має загальний бюджет понад 3,6 млрд євро [6]. Значна частина коштів буде витрачена на субсидії для бізнесу і державних структур не лише в рамках ЄС, а й за його межами, з метою спільного фінансування експериментальних проектів і ринку реплікації, а також кращі практики обміну і створення мереж. Структура розподілу фінансування програми показана на рис. 3.

Управління структурними фондами є децентралізованим, кожен регіон чи країна-член розробляє, в ході обговорення з Європейською Комісією і всіма відповідними органами приватного та державного секторів, одну або декілька програм оперативної діяльності. Здійснюється це з урахуванням соціально-економічних проблем країни-члена або регіону, але при цьому не можуть використовуватись всі

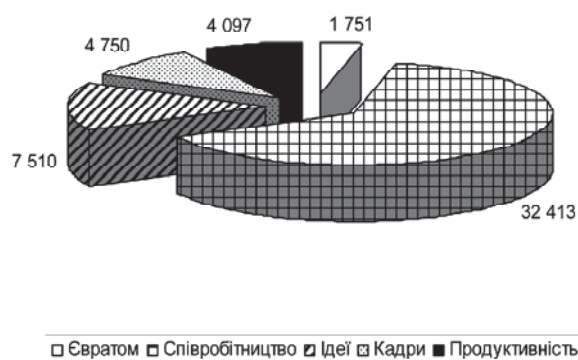

Рис. 1. Структура бюджету РП 7, млевро

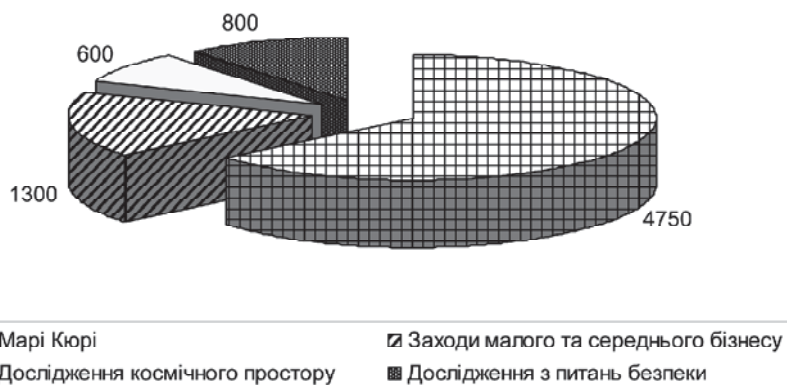

Рис. 2. Структура бюджету REA, млевро

можливі системи фінансування і моделі [7].

Програми спрямовані на діяльність усередині ЄС, фінансуються за рахунок бюджету Спільноти. Політика ЄС базується на програмно-цільовому підході. Так, економічний потенціал Структурних Фондів ЄС використовується в різних пропорціях для фінансування ключових програм. На період 2007—2013 р. в ЄС передбачена реалізація нових програм фінансування, що змінили пріоритетні завдання попереднього періоду:

— JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions — "Спільна допомога на підтримку проектів у Європейських регіонах") — застосування Європейською Комісією технічних та фінансових ресурсів європейських банків (у тому числі Європейського інвестиційного банку та ЄБРР (Європейського банку реконструкції та розвитку)) для допомоги у розробці якісних проектних пропозицій, зорієнтованих на підвищення ефективного використання коштів структурних фондів ЄС та мобілізацію додаткових джерел фінансування;

— JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises — "Спільні європейські ресурси для малих та середніх підприємств") — відкрита ініціатива Європейської Комісії та Європейського інвестиційного фонду — надання для малого та середнього бізнесу мікрокредитів, боргових гарантій та інших форм інноваційного фінансування; надання послуг фінансового консалтингу та інжинірингу з подальшим інвестуванням запропонованих венчурних проектів; налагодження та упорядкування співробітництва малих та середніх підприємств з фінансовими посередниками (венчурними фондами, кредитними спілками, агенціями технологічного трансферу тощо). Такі заходи значно розширюють спектр фінансових можливостей генераторів інновацій, прискорюють процес їх комерціалізації та, відповідно, сприяють формуванню конкурентоспроможних регіональних інноваційних систем;

— JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas — "Спільна європейська підтримка для стабільного розвитку інвестицій у містах") — передбачає сприяння довгостроковим інвестиціям у міські зони; допомагає місцевим органам влади налагодити співробітництво з партнерами, зокрема приватними підприємствами для створення інвестиційних фондів, призначених на відродження потенціалу міст і реалізації проектів розвитку міської території [3].

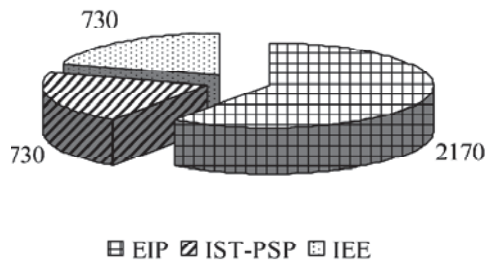

Рис. 3. Структура бюджету СІР, млн євро

Упродовж 2008 р. допомогу від Європейського інвестиційного фонду отримали 810 тис. малих та середніх підприємств. Вибір проектів для допомоги відбувається за суто комерційними критеріями та не передбачає будь-якої грантової допомоги. Через програми банківського мікрокредитування за лінією Європейського інвестиційного банку впродовж 2004—2008 рр. було виділено 51,154 млрд євро. Крім того, великі кредити на загальну суму 165,414 млрд євро змогли отримати індивідуальні позичальники — великі компанії та муніципалітети. Найбільша частка коштів Європейського інвестиційного банку спрямовується на інфраструктурні проекти (67,049 млрд євро). 17,4% усіх інвестицій протягом 2004—2008 рр. отримала Іспанія, 15,6% — Німеччина, 14,5% — Італія, 10% — Франція, 8,7% — Великобританія, 5,1% — Польща. Роль інвестиційного банку в механізмі розподільчої конвергенції є досить великою. Абсолютно найбільші кошти спрямовуються на реалізацію інфраструктурних проектів. Лише починаючи з 2007 р., Європейський інвестиційний банк підключається до фінансування процесів конвергенції у сфері виробництва. Так, з початку дії програми JEREMIE було виділено Литві 290 млн євро, Болгарії — 200, Греції, Словаччині та Румунії — по 100, Латвії — 91,5, Кампанії (Італія) — 90, Сицилії — 60, Лангедоку (Франція) — 30, Кіпру — 20 млн євро [4].

За програмою JASMINE, спрямованою на розвиток мікрокредитування малих та середніх підприємств із кількістю зайнятих до 10 осіб та оборотом до 2 млн євро на рік, у 2009 р. було виділено 20 млн євро. При цьому рамкова програма з конкурентоспроможності та інновацій 2007—2013 рр. передбачає можливість застосування двох типів фінансових інструментів:

- здійснення ризикових інвестицій на етапах створення (10—25% вартості проекту) або розширення (7,5—15% вартості проекту) підприємства;

- забезпечення гарантій отримання малими підприємствами, з кількістю працівників до 9 осіб, кредитів в обсязі до 25 тис. євро.

На реалізацію цієї програми виділено 1,1 млрд євро та планується, що загальний обсяг фінансових ресурсів, які будуть спрямовані до МСП за допомогою цієї програми, сягне 30 млрд, а отримувачами цієї програми стануть понад 400 тис. малих підприємств [4].

Станом на сьогоднішній день підтримка різнопланових, зокрема інфраструктурних, проектів здійснюється за допомогою так званих Секторальних (спільних) Операційних Програм (СОП). Вони базуються на стратегічних документах Європейського Союзу та розробляються країнами-членами і партнерськими країнами на відповідному територіальному рівні, згідно з їх інституційними системами і врахуванням принципу партнерства. Країни-члени ЄС відповідно до принципу партнерства разом вибирають ті дії, які відповідають пріоритетам і заходам спільної операційної програми, котрій буде надаватися допомога Співтовариства [1, с. 145].

Так, наприклад, стратегія розвитку Польщі складається з шести секторних операційних програм. Більшість пріоритетів операційних програм стосуються розвитку певних галузей економіки, зокрема транспорту, енергетики, охорони навколишнього середовища та ін. За останньою редакцією транспортної операційної програми Польщі, передбачають будівництво у 2007—2013 рр. близько 1200 км автошляхів, 1600 км швидкісних автомагістралей, 75 % інших державних об'єктів. Додатково було виділено 633 млн євро з бюджету Структурних фондів, що стало прямим наслідком економічного зростання цієї держави. У 2007—2009 рр. еко-

номічне зростання Польщі становило на 8 % більше, ніж прогнозував ЄС [1, с. 145].

Доцільно згадати програму транснаціонального співробітництва Південно-Східної Європи (ПССЕ/SEE), яка охоплює регіони шістнадцяти країн. Деякі заходи (наприклад, сприяння інноваціям, охорона навколишнього середовища тощо) підтримують програми ПССЕ та СОП. Відповідно досягається кооперативна (сукупна) дія з метою запобігання подвійного фінансування. Пріоритети програми сконцентровані на загальних потребах прийнятних регіонів, які є спільно визначеними у СОП.

Таким чином, реалізація Спільних операційних програм набуває зростаючих масштабів в умовах подальшого розширення Євросоюзу. Впродовж періоду здійснення СОП будуть шукати доповнювальні елементи та можливості спільної узгодженої дії в різних інфраструктурних проектах. Основна увага приділятиметься тому, щоб сконцентрувати доступні фонди на створення спільного Європейського потенціалу їхнього розвитку. Реалізація таких проектів у рамках відповідних Програм дає змогу об'єднаними зусиллями різних держав вирішити існуючі соціально-економічні проблеми та підвищити рівень розвитку виробничої інфраструктури, що допоможе ефективно подолати розрив між регіонами Європейського угруповання [1, с. 148].

Існує ряд інших фінансових програм, які впливають на загальну фінансову інноваційну діяльність. Прикладом можуть послугувати Східна Регіональна Програма ЄІСП, яка охоплює сім Західноєвропейських та Південно-Кавказьких країн, зокрема й Україну. Вона підтримує співробітництво з ключовими регіональними питань, визначених у Стратегічному документі 2007—2013 рр. та індикативній програмі 2007—2010 рр., а також Міжрегіональна програма Інтеррег IV/С, що зосереджує свою підтримку на місцевих та регіональних органах влади і органах, які керуються у своїй діяльності господарським (державним) правом. Проекти повинні залучати партнерів щонайменше із трьох різних країн, з яких дві повинні бути країнами-членами ЄС [1, с. 148].

ВИСНОВКИ

Таким чином Європейський Союз розробив цілу низку нових програм, які в рамках фінансової перспективи протягом 2007—2013 р. спрямовані сприяти розвитку інновацій, підтримувати економічне зростання та створювати робочі місця нової якості в країнах-членах ЄС. Інноваційний фактор стає вирішальним для виходу національної економіки з депресивного стану, забезпечення її сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і активізації експортної діяльності. Принципи поєднання інвестицій з інноваціями стає головним принципом реструктуризації економіки країн. Програми діятимуть з метою сталого економічного розвитку, солідарності, безпеки та збільшення ролі ЄС у світі.

Література:

1. Вата З. Роль спільних операційних програм у розвитку виробничої інфраструктури нових країн Європейського Союзу: Збірник науково-технічних праць // Науковий вісник НАТУ України. — 2010. — № 20 (10). — С. 143—149.
2. Гороховатська М., Левіна Д., Патрах Т., Смертенко П., Чернишев Л. Європа на порозі нової Рамкової програми наукових досліджень (2007—2013 рр.) // Вісн. НАН України. — 2006. — № 11. — С. 7—18.
3. Мірзодаєва Т. Фінансові інструменти реалізації регіональної політики ЄС та України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.asta.edu.ua/kaf_frfrppak/k10/%B2%B2%20%F7%E0%F1%F2%FC/%F1%F2.%2016-186.pdf
4. Трофимова В. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової сталості ЄС в контексті конвергентного типу розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_35/Zm/7PDF.pdf
5. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://cordis.europa.eu/eu-funding-guide/supporting-id_en.html
6. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://cordis.europa.eu/eu-funding-guide/annex01_en.html
7. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://cordis.europa.eu/eu-funding-guide/annex02_en.html
8. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://cordis.europa.eu/eu-funding-guide/finding-sources_en.html
9. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/contracts_grants/grants_en.htm
10. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/research/rea/index.cfm?pg=about>

Стаття надійшла до редакції 12.05.2011 р.